

Piotr Panek

NOWE STANOWISKO JEZIERZY MORSKIEJ *NAJAS MARINA* L. W JEZIORZE ZEGRZYŃSKIM

New locality of *Najas marina* L. in Zegrzyńskie Lake

Jezierna morska *Najas marina* L. to gatunek rośliny z rodziny żabiściekowatych *Hydrocharitaceae*, przy czym ze względu na dość specyficzną morfologię niekiedy wyróżniana jest odrębna rodzina jezierzowatych. Gatunek ten opisał Linneusz z Bałtyku, nadając mu nazwę sugerującą, że jest rośliną morską, tymczasem większość jego stanowisk pochodzi ze zbiorników śródlądowych. Jest najpospolitszym, ale również najbardziej zróżnicowanym gatunkiem z rodzaju jezierz. Spotykana na wszystkich kontynentach z wyjątkiem Antarktyki. W Polsce jej zwarty zasięg w zasadzie pokrywa się ze strefą pojezierzy, choć na Pojezierzu Pomorskim ma zauważalne luki w występowaniu, a na wschód od Warmii występuje rzadko. Poza tym nieco większe skupiska znajdują się między Opolem a Krakowem, a mniejsze na Lubelszczyźnie. Do niedawna prawie nie była podawana ze środkowej Polski i gór. Szczegółową analizę jej rozprzestrzenienia w Polsce na podstawie danych z XIX i XX w. przedstawiła Zalewska (1999), a praca ta stała się podstawą opracowania występowania tego gatunku w atlasie ATPOL (Zajac i Zajac 2001). W niniejszej pracy opisano nowe stanowisko w centralnej części województwa mazowieckiego.

Nowe stanowisko jezierzyny morskiej odkryto 26 września 2013 r. w Jeziorze Zegrzyńskim, na jego północnym brzegu w pobliżu miejscowości Jachranka i Skubianka. Współrzędne stanowiska to 52°28'40"N, 20°58'21"E, co odpowiada kwadratowi ATPOL nr EC96. Jest to strefa reolimniczna zbiornika, będąca rozszerzeniem koryta Narwi, poniżej (na północny zachód) plosa centralnej strefy limnicznej, stosunkowo blisko zapory. Stanowisko zaobserwowano z brzegu. Znalazło się na nim kilkanaście osobników, które w momencie obserwacji nie były zakotwiczone w dnie. Kilka osobników było również wyrzuconych na brzeg przez fale. W zbiorowisku roślinnym w zasięgu wzroku oprócz jezierzyny morskiej znajdowały się niezakotwiczone osobniki rogatka sztywnego *Ceratophyllum demersum* L. i salwinii pływającej *Salvinia natans* (L.) All. Pleustofity te unosiły się częściowo w otwartej toni, a częściowo wśród budowanego przez różne graminoidy szuwaru. Nieco dalej w głąb zbiornika jezierzyna, prawdopodobnie już ukorzeniona, występowała wraz z bliżej niezidentyfikowanymi wąskolistnymi rdestnicami. Taka kombinacja gatunków wskazuje, że może to być płat kałużowo wykształconego zbiorowiska nawiązujący do zespołu *Parvopotamo-Zannichellietum* W. Koch 1926 (Tomaszewicz 1979) lub *Potamo-Najadetum marinae* Horvatic et Micev in Horvatic 1933 corr. (Matuszkiewicz 2007). Niestety, ze względów sprzętowych niemożliwe było wykonanie zdjęcia fitosocjologicznego, ani nawet właściwe oszacowanie rozmiarów zbiorowiska.

Nowe stanowisko jest izolowane od dotychczas podawanych w literaturze. W dorzeczu Narwi stanowiska jezierzyny morskiej są bardzo nieliczne, a niemal wszystkie stwierdzenia pochodzą z lat 50. i 60. XX w. ze zbiorników pomiędzy Wieprzem a Bugiem (ponad sto kilometrów odległości w linii prostej) lub są jeszcze dawniejsze (Zalewska 1999). Stosunkowo niedawno stwierdzono jezierzynę morską w dorzeczu Elku, podczas inwentaryzacji nowo powoływanego obszaru Natura 2000 Jezioro Woszczelskie (Standardowy... 2013), jednak mimo ciągłości hydrologicznej, jest to stanowisko odległe o sto kilkadziesiąt kilometrów.

Niektóre stanowiska położone w dół Wisły potwierdzono w latach 80. XX w., jednak leżą one już na Pojezierzu Gostynińsko-Włocławskim, w odległości kilkudziesięciu kilometrów (Zalewska 1999). Zatem wpisuje się ono w typowy dla jeziorzy morskiej, zwłaszcza poza pasem pojeziernym, schemat rozproszonych stanowisk.

Warte zauważenia jest, że w 1874 r. niemal w tym samym miejscu zaobserwowano jezierzę mniejszą *Najas minor* All. (Zalewska 1999), przy czym wówczas w tym miejscu nie było zbiornika zaporowego.

Jezierza morska jest gatunkiem umiarkowanie rzadkim. W niektórych regionach kraju jest stosunkowo pospolita, występuje w wielu zbiornikach i stwierdzana jest regularnie. Zapewne z tego względu nie jest objęta ochroną gatunkową ani wpisywana na czerwone listy. W środkowej i wschodniej Polsce jednak występuje rzadko, na stanowiskach oddalonych od siebie o kilkadziesiąt lub nawet kilkaset kilometrów, a wiele stwierdzeń pochodzi sprzed co najmniej kilkudziesięciu lat i nie było potwierdzanych. W XXI w. pojawiło się kilka doniesień o nowych stanowiskach. Kilka niezależnych źródeł podaje występowanie jeziorzy morskiej w utworzonym przez spiętrzenie Raby w latach 80. XX w. Jeziorze Dobczyckim (Pogórze Wielickie), przy czym są to informacje bez statusu formalnej publikacji, od wzmianek na amatorskich witrynach internetowych (<http://ptaki.dobczyce.pl>), przez dane pozyskane przez Wojewódzki Inspektorat Ochrony Środowiska w Krakowie w ramach Państwowego Monitoringu Środowiska, po wystąpienia konferencyjne (Wilk-Woźniak, niepubl.) Występuje tam w niemal wszystkich zatokach zbiornika (Wilk-Woźniak, niepubl.) Stanowisko to jest stosunkowo blisko położone wcześniej notowanych lokalizacji w dorzeczu górnej Wisły. Bardziej odległe, od pozostałych dotąd notowanych, stanowisko odkryto w 2011 r. w dolinie Zwolenki w południowej części województwa mazowieckiego (Panek 2013). Oba te stanowiska znajdują się w zbiornikach antropogenicznych. Podobnie jest z nowym stanowiskiem

Fot. 1. Fragment pędu w strefie falowania zbiornika.
Photo. 1. A fragment of a shoot in a wave-zone of a reservoir.

w Jeziorze Zegrzyńskim, które jest sztucznym zbiornikiem zaporowym. Nowe stwierdzenia mogą oznaczać, że jest to gatunek zwiększający swoje rozprzestrzenienie lub też, w przypadku zbiorników o dłuższej historii, być skutkiem bardziej dokładnego rozpoznania stanu przyrody związanego z wykonywaniem ocen oddziaływania na środowisko, planów zadań ochronnych obszarów Natura 2000 i innych inwentaryzacji przyrodniczych. Być może oba wytłumaczenia są prawdziwe. Wiele stanowisk jeziorzy morskiej to niewielkie zbiorniki, w tym stawy, które mogły umykać uwadze hydrobotaników i służb ochrony przyrody. Jest to też gatunek o niezbyt wygórowanych wymaganiach środowiskowych – znosi umiarkowane zanieczyszczenie, co może dawać mu przewagę konkurencyjną w zbiornikach podlegających eutrofizacji. Jeziora morska, zgodnie z nazwą, znosi w szczególności umiarkowane zasolenie, sprzyja jej również ocieplenie klimatu (jej rozpowszechnienie na terenach polskich było największe w interglacjalach), a więc można się spodziewać, że obecne tendencje przekształcenia środowiska będą sprzyjać dalszemu rozszerzaniu jej zasięgu.

LITERATURA

- MATUSZKIEWICZ W. 2007. Przewodnik do oznaczania zbiorowisk roślinnych Polski. Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.
- STANDARDOWY 2013. Natura 2000 – Standardowy formularz danych PLH280034 Jezioro Woszczel-skie (wersja zaktualizowana). Generalna Dyrekcja Ochrony Środowiska.
- PANEK P. 2013. Nowe stanowisko *Najas marina* (Hydrocharitaceae) w dolinie Zwolenki (Polska środkowa). *Fragm. Flor. Geobot. Pol.* 20, 1: 139-140.
- TOMASZEWICZ H. 1979. Roślinność wodna i szuwarowa Polski: (klasy Lemnetaea, Charetea, Potamogetonetea, Phragmitetea) wg stanu zbadania na rok 1975. Wyd. Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa.
- ZAJĄC A, ZAJĄC M. (Eds.). 2001. Atlas rozmieszczenia roślin naczyniowych w Polsce. Pracownia Chorologii Komputerowej Instytutu Botaniki Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków.
- ZALEWSKA J. 1999. The genus *Najas* (Najadaceae) in Poland: remarks on taxonomy, ecology, distribution and conservation. *Fragm. Flor. Geobot.* 44, 2: 401-422.

Summary

A new locality of *Najas marina* in central Poland was found in 2013. Although the species occurs in the whole country, it is relatively rare and there are gaps in its range in central and eastern Poland. The new site is located in Zegrzyńskie Lake, a dam reservoir on Narew River (52°28'40"N, 20°58'21"E).

Adres autora:

Piotr Panek
Zakład Ekologii Roślin i Ochrony Środowiska
Uniwersytet Warszawski
Al. Ujazdowskie 4, 00-478 Warszawa
e-mail: p.panek@uw.edu.pl